

ter ei obedire. Christus autem hæc omnia fecit, nec ei crederunt. *Alcuinus.* Forsitan autem mere nostro posuit, non quia dubitatio sit in Deo. Scripsit autem de Christo Moyses dicens Deut. 18. Propheam vobis suscitabit Deus de fratribus vestris: tamquam me ipsum audietis. *Augustinus* contra Faustum (Lib. 16. cap. 9.) Sed & omne quod scripsit Moyses, de Christo est; idest, ad Christum omnino pertinet, sive quod eum figuris rerum vel gestarum vel dictarum prænuntiet, sive quod ejus gratiam, gloriamque commendat.

Sequitur: *Si autem illius litteris non creditis, quomodo verbis meis credetis? Theophylactus.* Quasi

dicat: Ipse etiam scripsit, & apud vos libros reliquit, ut si forte oblivisceremini, de facili recordari possitis; & cum scriptis non creditis, quomodo verbis meis non scriptis credetis? *Alcuinus.* Ex hoc etiam colligitur, quia qui legit præcepta, quæ rapinam, & alia mala prohibent, & implere negligunt, dicta Evangelii, quæ perfectiora, & subtiliora sunt, implere non valent. *Chrysostomus* (hom. 40.) Et quidem si attendere his quæ dicebantur, oportebat quærere, & ab eo discere quæ sunt illa quæ Moyses de eo scripsit; sed silent: talis enim est nequitia, ut quicquid dicat aliquis, vel faciat, maneat proprium venenum conservans.

CAPUT VI.

(a) **P**ost hæc abiit Jesus trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis; & sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa quæ faciebat super his qui infirmabantur. Subiit ergo in montem Jesus, & ibi sedebat cum discipulis suis. Erat autem proximum pascha dies festus Judæorum. Cum sublevasset ergo oculos Jesus, & vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, dixit ad Philippum: Unde ememus panes ut manducent hi? Hoc autem dicebat tentans eum: ipse enim sciebat quid esset facturum. Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat. Dicit ei unus ex discipulis ejus, Andreas frater Simonis Petri: Est puer unus hic qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisces. Sed hæc quid sunt inter tantos? Dixit ergo Jesus: Facite homines discumbere. Erat autem scœnum multum in loco. Discubuerunt ergo viri numero quasi quinque millia. Accepit ergo Jesus panes, & cum gratias egisset, distribuit discumbentibus: similiter & ex piscibus quantum volebant. Ut autem impleti sunt, dixit discipulis suis: Colligite quæ superaverunt fragmenta, ne pereant. Collegerunt ergo, & impleverunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis, & duobus piscibus, quæ superfuerunt his qui manducaverunt. Illi ergo homines, cum vidissent quod Jesus fecerat signum, dicebant, quia hic est vere Propheta qui venturus est in mundum.

(b) Jesus ergo cum cognovisset quia venturi essent ut raperent eum, & facerent eum Regem, fugit iterum in montem ipse solus. Ut autem sero factum est, descenderunt discipuli ejus ad mare; & cum ascendissent navim, venerunt trans mare in Capharnaum. Et tenebræ jam factæ erant, & non venerat ad eos Jesus; mare autem vento magno flante exurgebat. Cum remigassent ergo quasi stadia viginti quinque aut triginta, vident Jesum ambulante supra mare, & proximum navi fieri; & timerunt. Ille autem dicit eis: Ego sum: nolite timere. Voluerunt ergo accipere eum in navim, & statim navis fuit ad terram ad quam ibant.

(c) Altera die turba, quæ stabat trans mare, vidit quia navicula alba non erat ibi nisi una; & quia non introisset cum discipulis suis Jesus in navim, sed soli discipuli ejus abissent. Aliæ vero supervenerunt naves à Tiberiade juxta locum ubi manducaverunt panem gratias agentes Deo. Cum ergo vidisset turba quia Jesus non esset ibi, neque discipuli ejus, ascenderunt in naviculas, & venerunt Capharnaum, quærentes Jesum. Et cum invenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Jesus, & dixit: Amen amen dico vobis: quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducaistis ex panibus, & saturati estis. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam: quem Filius hominis dabit vobis. Hunc enim Pater signavit Deus.

(d) Dixerunt ergo ad eum: Quid faciemus ut operemur opera Dei? Respondit Jesus, & dixit eis: Hoc est opus Dei: ut credatis in eum quem misit ille. Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis signum, ut videamus, & credamus tibi? Quid operaris? Patres nostri manducaverunt manna in deserto, sicut scriptum est: Panem de celo dedit eis manducare. Dixit ergo eis Jesus: Amen amen dico vobis: non Moyses dedit vobis panem de celo,

lo, sed Pater meus dedit vobis panem de celo verum. Panis enim verus est qui de celo descendit, & dat vitam mundo. Dixerunt ergo ad eum: Domine, semper da nobis panem hunc.

(e) Dixit autem eis Jesus: Ego sum panis vite. Qui venit ad me, non esuriet; & qui credit in me, non sitiet in æternum. Sed dixi vobis, quia & vidistis me, & non credidistis. Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet, & cum qui venit ad me non ejiciam foras: quia descendi de celo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me. Hæc est enim voluntas ejus qui misit me Patris, ut omne quod dedit mihi non perdam ex eo, sed resuscitem illum in novissimo die. Hæc est autem voluntas Patris mei qui misit me, ut omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam: & ego resuscitabo eum in novissimo die.

(f) Murmurabant ergo Judæi de illo, quia dixisset: Ego sum panis vivus, qui de celo descendi: & dicebant: Nonne hic est Jesus filius Joseph, cujus nos novimus patrem, & matrem? Quomodo ergo dicit hic, Quia de celo descendi? Respondit ergo Jesus, & dixit eis: Nolite murmurare invicem. Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum: & ego resuscitabo eum in novissimo die. Est scriptum in Prophetis: Erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audivit à Patre, & didicit, venit ad me: non quia Patrem vidit quisquam; nisi is qui est à Deo, hic vidit Patrem.

(g) Amen amen dico vobis, qui credit in me habet vitam æternam. Ego sum panis vite. Patres vestri manducaverunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic est panis de celo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur. Ego sum panis vivus, qui de celo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum.

(h) Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.

(i) Litigabant ergo Judæi ad invicem dicentes: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? Dixit ergo eis Jesus: Amen amen dico vobis: nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam; & ego resuscitabo eum in novissimo die.

(k) Caro enim mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Sicut misit me vivens Pater, & ego vivo propter Patrem; & qui manducat me, & ipse vivet propter me. Hic est panis qui de celo descendit. Non sicut manducaverunt patres vestris manna, & mortui sunt. Qui manducat hunc panem, vivet in æternum. Hæc dixit in synagoga, docens in Capharnaum.

(l) Multi ergo audientes ex discipulis ejus dixerunt: Durus est hic sermo: & quis potest eum audire? Sciens autem Jesus apud semetipsum quia murmurarent de hoc discipuli ejus, dixit eis: Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendente ubi erat prius? Spiritus est qui vivificat; caro non prodest quicquam. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt. Sciebat enim ab initio Jesus, qui essent credentes, & quis traditurus esset eum. Et dicebat: Propter eum dixi vobis, quia nemo potest venire ad me nisi fuerit ei datum à Patre meo. Ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retro: & jam non cum illo ambulabant. Dixit ergo Jesus ad duodecim: Numquid & vos vultis abire? Respondit ergo ei Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus? Verba vite æternæ habes. Et nos credimus, & cognovimus quia tu es Christus Filius Dei. Respondit ei Jesus: Nonne ego vos duodecim elegi, & ex vobis unus diabolus est? Dicebat autem de Juda Simonis Scariothis: hic enim erat traditurus eum, cum esset unus ex duodecim.

(a) *Chrysostomus* (hom. 41.) Sicut (1) jacula cum in durum aliquid incidunt, magno impetu huc illuc disperguntur; (2) mollius vero affecuta figuntur, & desinunt: ita & si cum audacibus hominibus impetuose inceperimus, sevitur magis; si autem celserrimus, S. Thm. Oper. Thom. LX.

facile mollius eorum insaniam. Propterea Christus furorẽ ex præmissis sermonibus (3) natum, secedendo mitigavit, in Galilæam vadens; (4) non tamen ad eadem loca unde Hierusalem ceciderat: non enim in Chana Galilææ, sed ultra mare ivit: unde ait: *Post hæc abiit trans mare* S. Thm. Oper. Thom. LX.

(1) Quatuor sæpe citata exempla hunc in modum legunt. Sicut jacula cum in durum aliquid incidunt, cum multo impetu jacuntur; cum autem non habuerint aliquid obvias, dissolvitur cito immisso, & quiescit: ita & si &c. (2) Al. melius. (3) Al. tantum. (4) Sic legunt quatuor modo citata editiones; Romana autem an. 1570. & Veneta an. 1593. habent non tamen loca quæ ante peierat.

modo emittit sanguine Christi. Erit autem aliquando manifestum regnum ejus, quando erit aperta claritas sanctorum ejus, post judicium ab eo factum. Discipuli autem, & turbæ credentes in eum, putaverunt illum sic venisse ut jam regnaret. Hoc est, velle rapere, & facere eum Regem. (1) *Chrysostr. (hom. 41.)* Vide autem quanta est gulæ virtus. Non ultra eis sabbati transgressionis cura, non ultra zelant pro Deo; sed omnia remota sunt, ventre repleto; & Propheta jam erat apud eos, & Regem eum in thronizare volebant. Christus autem fugit, erudiens nos mundanas contemnere dignitates. Sic igitur Jesus dimittit discipulos, & ascendit in montem. (Hom. 42.) Hi vero à Magistro relicti, ut sero factum est, descenderunt ad mare. Et hoc est quod subditur: *Ut autem sero factum est, descenderunt discipuli ejus ad mare.* Et quidem usque ad vespertinam expectaverunt eum, venturum esse putantes ad se; facta vero vespere non ultra sustinent eum non inquirere, (tantus (2) eos detinebat amor) sed ab amore igniti ascenderunt in navem: unde sequitur: *Et cum ascendissent navim, venerunt trans mare in Capharnaum.* Veniebant quidem ad Capharnaum æstimantes se illum eum inventuros. *Augustinus (tract. 25.)* Sic ergo dixit finem, & redit ut exponat quomodo venerunt quia per stagnum navigantes transierunt, & dum navigarent recapitulando exponit quid acciderit, dicens: *Et tenebræ jam factæ erant, & non venerat ad eos Jesus.* *Chrysostr. (hom. 42.)* Non sine causa Evangelista tempus designat, sed ut per hoc validum eorum amorem ostendat. Non enim dixerunt: Vespere nunc est, & nox advenit: sed ab amore igniti ascenderunt in navim. Multa autem erant ex quibus impediebantur. A tempore, unde dicitur, *Et tenebræ jam factæ erant;* & tempestate, unde sequitur: *Mare autem, vento magno flante, exurgebat à longe:* non enim erat prope terram: unde dicitur: *Cum remigassent ergo quasi stadia viginti quinque aut triginta.* *Bedæ (in 5. cap. Joan.)* Bonæ locutionis, quo cum dubitando loquimur, solemus dicere, ferme viginti quinque aut prope triginta. *Chrysostr. (hom. 42.)* Et ultimo ab inopinabili unde sequitur: *Vident Jesum ambulante supra mare, & proximum fieri.* Apparuit quidem eis postquam illos dimiserat; (3) illic quidem docens eos quid est derelictio, & amorem excitans majorem; hic vero suam virtutem ostendens: propter hoc igitur illi turbabantur: unde sequitur: *Et timebant:* quibus turbatis Dominus confortationem

(1) *Adit Nicolai* prævenire velle tempus illo. (4) *Al. facit.* (5) *Al. dixisse.*

adhibet: unde sequitur: *Ille autem dicit eis Ego sum: nolite timere. Bedæ.* Non autem dixit, Ego sum Jesus; sed tantum, *Ego sum:* quia familiares ejus erant, ideoque audita voce facile potuerunt cognoscere magistrum; sive, quod verius est, ut ostenderet se illum esse qui Moyssi dixit Exod. 3. „Ego sum qui sum.“ *Chrysostr. (hom. 42.)* Ideo autem eis apparuit, ut ostendat quoniam ipse est qui tempestatem solvet. Hoc enim ostendit Evangelista subdicens: *Voluerunt ergo accipere eum in navim, & statim fuit navis ad terram, ad quam ibant:* tranquillam enim præbuit eis navigationem. Non autem navim ascendit, volens majus miraculum operari, & deitatem ejus revelare apertius. *Theophylactus.* Vide namque tria miracula. Primum est quod ambulabat supra mare; secundum est quod fluctus mitigat; tertium est quod statim (4) fecit navim ad terram ire, ad quam ibant: nam multum distabant à terra, cum eis Dominus apparuit. *Chrysostr. (hom. 42.)* Turbæ autem non ostendit se Jesus supra mare ambulante, quia hoc signum imbecillitatem eorum excedebat; sed neque discipulis diu visus est hoc faciens, sed statim disparuit ab eis. *Augustinus de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 47.)* Non est autem adversum quod Matheus prius eum dixit (5) jussisse discipulos ascendere in naviculam, & præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas; ac deinde dimisis turbis, ascendisse in montem solum orare: Joannes vero prius eum fugisse commemorat solum in montem, ac deinde inquit: *Ut autem sero factum est, descenderunt discipuli ejus ad mare, & cum ascendissent navim, &c.* Quis enim non hoc videat recapitulando Joannem postea dixisse factum à discipulis, quod jam Jesus jusserat antequam fugisset in montem? *Chrysostr. (homil. 42.)* Vel aliter. Mihi videretur hoc signum aliud ab eo quod apud Matheum positum est: tunc enim non statim eum susceperunt, nunc autem persuasi sunt statim suscipere; & tunc quidem adhuc tempestatem permanebat concutiens navim, nunc autem cum voce tranquillitas advenit. Multoties enim eadem facit signa, ut facile susceptibilia fiant. *Augustinus (tract. 25. & seq.)* Mystice autem pavit Dominus turbas, & ascendit in montem: sic enim de illo prædictum est Psalm. 7. „Congregatio populorum circumdabit te; & propter hanc in altum regredere;“ idest, ut circumdet te congregatio populorum, regredere in altum. Quare autem dictum est, *Fugit?* Neque enim si nolet teneretur. Aliquod ergo significavit fugien-

do ejus occultabatur. (2) *Al. ejus.* (3) *Al.*

giendo: quia scilicet non potuit intelligi altitudo ejus: quicquid enim non intellexeris, Fugit me, dicis. Ergo fugit in montem ipse solus, quia ascendit super omnes cælos. Illo autem sursum posito, discipuli in navicula tempestatem patiebantur: navicula illa Ecclesiam præsignabat. Tenebræ jam factæ erant; & merito, quia lux non erat, non enim venerat ad illos Jesus. Quantum accedit finis mundi, crescunt errores, crescit iniquitas. Lux denique caritas est, secundum illud 1. Joan. 2. „Qui odit fratrem suum, in tenebris est.“ Ipsi fluctus navem turbantes, & tempestatem, & venti, clamores sunt (1) maledictorum: inde caritas refrigerat, inde fluctus augentur, & turbatur navis. Nec tamen venti illi, & tempestatem, & fluctus, & tenebræ id agebant ut vel navis non promoveretur, vel solus mergeretur: „qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.“ *Matth. 10.* Quinarius autem numerus ad legem pertinet; ipsi sunt quinque libri Moyssi: ergo legem signat numerus vigesimiquintus: quoniam quinque quinque sunt viginti quinque. Sed hinc legi, antequam Evangelium veniret, deerat perfectio, quæ in senario numero comprehenditur. Ipsa ergo quinque per sex multiplicentur, ut lex per Evangelium impleatur, ut fiant sexies quini triginta. Ad eos ergo qui legem implent, venit Jesus calcans fluctus; idest, omnes tumores mundi sub pedibus habens, omnes altitudines sæculi præmens; & tamen tantæ sunt tribulationes ut etiam ipsi qui credunt in Jesum, expavecant ne deficiant. *Theophylactus.* Cum autem homines, vel demones nos per timorem nituntur movere, audiamus Christum dicentem: *Ego sum: nolite timere;* idest, ego semper assitio, & sicut Deus permaneo, & nunquam pertransseo: non perdati in me fidem pro falsis terroribus. Vide etiam quomodo non in principio periculi Dominus assitit, sed in fine. Permittit namque nos esse in medio periculorum, ut certantes in tribulationibus probabiliores fiamus, & ut ad ipsam solum recurramus qui potens est ex imperatis nos liberare. Cum enim intellectus humanus sibi providere non poterit, tunc salus divina advenit. Si voluerimus etiam Christum in naviculam nostram suscipere, idest in cordibus nostris habitare, statim inveniemur in terra ad quam ire volumus, idest in cælum. *Bedæ.* Quia vero hæc navicula non torpentes vehit, sed fortiter remigantes, significatur quod in Ecclesia non desidioli, & molles, sed fortes, & in bonis operibus perseverantes perveniunt ad portum salutis æternæ.

(1) *Al. maledictorum.* (2) *Al. qui post miraculi sacramentum.*

(c) *Chrysostr. (hom. 42.)* Dominus, est turbis non manifeste ostenderit quomodo supra mare ambulaverit, dedit tamen eis latentem suspicari quod factum erat; & hoc Evangelista ostendit dicens: *Altera die turbæ quæ stabat trans mare, viderunt quia navicula alia non erat ibi nisi una; & quia non introisset cum discipulis suis Jesus in navim; sed soli discipuli ejus abiissent.* Quid enim hoc erat aliud quam suspicari quod mare pede transiens, recesserat? Neque enim est dicere quod in alia navicula pertransiit, quia una erat ibi tantum, in quam ascenderunt discipuli ejus, cum quibus ipse non intraverat. *Augustinus (tract. 25.)* Insuper autem est illis tam magnum miraculum. Venerunt ergo, & aliæ naves juxta locum illum ubi manducaverant panem, in quibus turbæ eum secutæ sunt; & hoc est quod subditur: *Aliæ vero naves supervenerunt quærentes eum.* *Chrysostr. (hom. 42.)* Sed tamen post miraculum tam magnum venientes, non interrogaverunt eum qualiter pertransiit, neque curaverunt tantum miraculum addiscere: sequitur enim: *Et cum invenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti?* Nisi quis dicat hic quando pro qualiter dictum esse ab eis. Dignum autem est & hinc conspiciere faciliorem mentem: qui enim dicebant, Hic est Propheta, qui studebant rapere, & facere eum Regem, invenientes eum, nihil tale consiliantur. *Augustinus (tract. 25.)* Ecce enim ille qui in montem fugerat, turbatus cum ipsis turbis loquitur. Modo teneant, modo Regem faciant. Sed ille (2) post miraculi sacramentum & sermonem inferi, & quorum satiavit panibus ventrem, sariat sermonibus mentem. *Alcuinus.* Qui enim dedit exemplum fugiendæ laudis, & terreni imperii, dat exemplum doctoribus qualiter debeant insistere prædicationi. *Chrysostr. (hom. 43.)* Mansuetudo autem, & lenitas non ubique est utilis: cum enim deses fuerit discipulus, & grossius, stimulo uti ad eum oportet: hoc & hic Filius Dei facit: venientibus enim turbis, & blandientibus ei dicendo: *Rabbi, quando huc venisti?* ut ostendat quod eum qui ab hominibus est honorem non concupiscit, sed solum inspicit eorum salutem, sed arguendo eis responderit, non solum corrigere volens, sed & mentem eorum revelare: unde sequitur: *Respondit eis Jesus, & dixit: Amen amen dico vobis: quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, & saturati estis.* *Augustinus (tract. 25.)* Quasi dicat: Propter carnem me quæritis, non propter spiritum. *Chrysostr. (hom. 43.)* Post reprehensionem

est quod hic condescendo nobis, orat : & adhuc quoniam turba multa erat præfens, oportebat eis suaderi quod secundum voluntatem Dei advenerat, & ideo cum occulte aliquod miraculum faciebat, non orabat; sed coram multis orabat, ne crederent quod esset Deo contrarius. *Hilarius* 3. de Trinitate. Quinque igitur panes offerunt turbæ, & franguntur: subrepuunt in frangentium manus quædam fragmentorum procreations, non imminuitur unde præfringitur; & ramen præfringentis manuum fragmenta occupant: non sensus, non visus projectum tam conspicibilis operationis assequitur: est quod non erat, videtur quod non intelligitur: solum superest ut Deus omnia posse credatur. *Augustinus* (tract. 24.) Unde enim multiplicat de paucis grani segetes, inde in manibus suis multiplicavit quinque panes: potestas enim erat in manibus Christi; panes autem illis quinque quasi semina erant, non quidem terræ mandata, sed ab eo qui terram fecit, multiplicata. *Chrysostomus* (hom. 41.) Vide autem quanta est servi, & domini differentia: nam Prophetæ quasi ex mensura habentes gratiam, ita miracula faciebant; Christus autem absoluta virtute faciens, cum multa superabundantia omnia operabatur. Sequitur: *Ut autem impleti sunt, dixit discipulis suis: Colligite quæ superaverunt fragmenta, ne pereant. Collegerunt ergo & impleverunt duodecim cophinos fragmentorum.* Non quidem hæc ostentatio superflua fuit, sed ne phantasmam æstimarent quod factum est, propter quod etiam ex subiecta materia miraculum fecit. Sed quare non turbis dedit fragmenta portanda, sed discipulis? Quoniam hos maxime erudire volebat, qui orbis terrarum debebant esse magistri. Ego autem non solum admiror multitudinem panum quæ facta est, sed & certitudinem superfluum: quia neque plus, neque minus fecit superfluum esse, sed tantum quantum volebat, scilicet duodecim cophinos, secundum numerum duodecim Apostolorum. *Theophylactus.* Ad discimus autem ex miraculo perpetrato, non fieri pusillanimes in coarctationibus paupertatis. *Beda.* Turbæ autem cum vidissent signum quod fecit Dominus, mirabantur, quia nondum eum Deum esse cognoverant; ideoque Evangelista subdit: *Illi ergo homines,* quia carnales erant, & carnaliter intelligebant, cum vidissent quod fecerat signum, dicebant, quia hic est vere Prophetæ qui venturus est in mundum. *Alcuinus.* Nondum pleni fide Dominum vocant Prophetam, qui nondum Deum dicere noverant; sed jam multum profecerant ex virtute miraculi, qui

(1) *Al.* noverit se. (2) *Al.* deest enim. (3) *Al.* non ut. (4) *Addit Nicolai* sed suspicienda. (5) *Al.* interioribus.

eum fecerentes ab aliis, Prophetam vocabant sicut sciebant in populo illo Prophetas aliquando miracula fecisse: nec falluntur si dicunt eum Prophetam, cum ipse Dominus (1) vocaverit se Prophetam, dicens *Lucæ* 13. „ Non „ capit Prophetam perire extra Hierusalem. „ *Augustinus* (tract. 24.) Sic autem Prophetæ est Christus, & Dominus Prophetarum, sicut Angelus, & Dominus Angelorum: ex eo enim quod præfens annuntiavit, Angelus erat; ex eo quod futura prædixit, Prophetæ erat; ex eo quod Verbum caro factum est, & Angelorum, & Prophetarum Dominus erat: nullus enim Prophetæ sine verbo Dei. *Chrysostomus* (hom. 41.) Ex hoc autem quod dicunt, *Qui venturus est in mundum,* manifestum est quod Prophetam quemdam principale expectabant; & ideo quod dicitur, *Hic est vere Prophetæ,* in Græco cum adjectione articuli ponitur, ad ostendendum scilicet, eum esse discretum ab aliis Prophetis. *Augustinus* (tract. 24.) Considerandum autem quod dicitur: quia (2) enim Deus non est talis substantia quæ oculis videri possit, & miracula ejus, quibus totum mundum regit, universamque creaturam administrat, assidue videntur; servavit sibi quædam quæ faceret opportuno tempore, præter usitatum cursum, ordinemque naturæ, (3) ut, non majora, sed insolita videndo stuperent, quibus quotidiana viderentur. Majus enim miraculum est gubernatio totius mundi quam saturatio quinque millium hominum de quinque panibus; & tamen hoc nemo miratur; illud mirantur homines, non quia majus, sed quia rarum est. Nec tamen sufficit hoc intueri in miraculis Christi: quia enim Dominus est in monte, Verbum Dei est in alto: proinde non quasi humiliter jacet, nec transeunter prætereundum est. (4) *Alcuinus.* Mystice enim nomine maris turbidam sæculum designatur. Mox autem ut Christus mare mortalitatis nostræ adiit nascendo, calcavit moriendo, transiit resurgendo, secutæ sunt eum credendo, & imitando turbæ credentium ex utroque populo collectorum. *Beda.* Tunc autem Dominus subiit montem quando cælum ascendit, quod designatur per montem. *Alcuinus.* Quod enim turbis (5) inferius relictis, ad altiora cum discipulis ascendit, ostendit quod simplicibus minoræ præcepta sunt committenda, perfectioribus altiora; quod imminente pascha illos reficit, significat quia quinque pane divini verbi, & corpore, & sanguine Domini desiderat refici, debet spirituales pascha facere; idest, de vitis ad virtutes transire. Oculi vero Domini sunt dona spiritalia.

lia, quæ cum Dominus electis suis misericorditer concedit, tunc in eos oculos suos dirigit, idest, respectum pietatis impendit. *Augustinus* Lib. 83. Quæst. (qu. 61. in princip.) Quinque autem panes hordeacei significant veterem legem, sive quia nondum spiritalibus, sed adhuc carnalibus data est lex; idest quinque corporis sensibus deditis: nam & ipsæ turbæ quinque millia hominum fuerunt: sive quia per Moysen lex ipsa data est: Moyses enim quinque libros scripsit. Et quod hordeacei erant panes, bene significavit vel ipsam legem, quæ ita data erat, ut in ea vitale animæ alimentum corporalibus sacramentis obregeretur: hordei enim medulla tenacissima palea tegitur: vel ipsum populam nondum expoliatum carnali desiderio, (1) quod tanquam palea cordi ejus inhærebat. *Beda.* Hordeum etiam pabulum est jumentorum, & cibis servorum; & lex vetus data est servis, & jumentis, idest carnalibus. *Augustinus* Lib. 83. Quæst. (quæst. 61.) Duo autem pisces, qui saporem suam panibus dabant, duas illas personas videntur significare quibus populus ille regebat, regiam scilicet, & sacerdotalem; quæ tamen duæ personæ Dominum nostrum præfigurabant, ambas enim ille sustinuit. *Alcuinus.* Vel duo pisces dicta, vel scripta Prophetarum, & Psalmistarum significant; & cum quinquarius ad quinque sensus corporis referatur, mille ad perfectionem refertur. Qui vero quinque sensus corporis perfecte regere student, viri dicuntur a viribus; quos feminea molities non corrumpit; sed sobrie, & caste vivunt, & celestis sapientie dulcedine mententur recreari. *Augustinus* super Joan. (tract. 24.) Puer autem qui ista habebat, forte populus Israel erat, qui sensu puerili ea portabat, nec manducabat. Illa enim quæ portabat, clausa onerabant, aperta pascebant. *Beda.* Pulchre autem dicit: *Hæc quid sunt inter tantos?* quia lex vetus parum proficiebat, quousque eam suis manibus susceperit; idest, opere implevit, & eandem spiritualiter intelligendam esse docuit: Hebr. 7. „ quia lex neminem ducebat ad „ perfectum. „ *Augustinus* super Joan. (ubi supra.) Frangendo autem panes multiplicari sunt. Quinque enim libri Moysi multos libros, cum exponuntur tanquam frangendo, idest dissecando, fecerunt. *Augustinus* Lib. 83. Quæst. (quæst. 61.) Dominus etiam tanquam frangendo, & aperiendo quod durum erat, & clausum in lege, per discipulos implevit, cum eis post resurrectionem aperuit Scripturas. *Augustinus* super Joan. (tract. 24.) Quia autem ignorantia pos-

puli erat in lege, propterea tentatio Domini ignorantiam discipulorum demonstrabat. Super fenem autem discumbant, quia carnaliter sapiebant; & in carnalibus quiescebant: „ omnis enim caro fenem. „ *Ela.* 40. Illi autem de panibus Domini implentur qui quod auribus audiunt, operibus implent. *Augustinus* (ut supra in Joan.) Quæ sunt autem fragmenta, nisi quæ populus non poterat manducare? Quid ergo reficit, nisi ut secretiora intelligentiæ, quæ non potest capere multitudo, illis credantur qui idonei sunt, & alios docere valent, sicut erant Apostoli? Unde & duodecim cophini impleti sunt. *Alcuinus.* (2) Cophinis enim servilia implentur officia. Cophini igitur sunt Apostoli, & eorum imitatores, qui licet in præsentia sint defectibiles, spiritalium sacramentorum divitiis sunt interius (2) referti. Dicuntur autem Apostoli fuisse cophini, quia per Apostolos fides sanctæ Triplicitatis erat prædicanda in quatuor partibus mundi. Quod autem novos panes noluit facere, sed illatos cumulavit, significat quia veterem Scripturam non reprobavit, sed aperiendo patefecit. *Alcuinus.* (b) *Beda* (b) Turbæ, viso tanto miraculo, intellexerunt pium, atque potentem; & idcirco voluerunt ipsum facere Regem: homines namque volunt habere Regem pium ad regendum, & potentem ad tuendum. Dominus igitur hoc cognoscens fugit in montem: idest, ascendit celeriter; unde dicitur: *Jesus ergo cum cognovisset quia venturi essent, ut raperent eum, & facerent eum Regem, fugit iterum in montem ipse solus.* Datur ergo intelligi quod Dominus cum sederet in monte cum discipulis suis, & videret turbas ad se venientes, descenderat de monte, & circa inferiora loca turbas paverat. Nam quomodo fieri potest ut rursus ille fugeret in montem, nisi ante de monte descenderet? *Augustinus* de Cont. Evang. (Lib. 2. cap. 74.) Non autem repugnat quod *Matthæus* cap. 14. dixit: „ Ascendit in montem solus orare: „ neque enim cause orandi contraria est causa fugiendi: quandoquidem & hinc Dominus doceat hanc esse nobis magnam causam orandi, quando est causa fugiendi. *Augustinus* (tract. 25.) Erat autem Rex, qui timebat fieri Rex, nec talis Rex qui ab hominibus fieret, sed talis qui hominibus regnum daret: semper quidem ille cum Patre regnat secundum quod est Filius Dei. Prædixerunt autem Prophetæ regnum ejus & secundum id quod homo factus (3) est Christus, & fecit fideles suos Christianos, qui sunt regnum ejus; quod modo colligitur.

S. Thom. Oper. Tom. IX. (1) *Al.* omittitur quod. (2) *Al.* refecti. (3) *Al.* omittitur est. *Ex Bedæ.* P. Nicol. (a) *Ec Beda,* (b) Non quoad primam partem, quæ nullibi occurrit, sed solummodo quoad secundam, quæ incipit ab illis verbis *Datur ergo,*

Galilæe, quod est Tiberiadis. Alcuinus. (a) Hoc mare pro diversitate locorum diversis nominibus vocatur; sed quantum ad præsentem locum, mare Galilææ propter provinciam, Tiberiadis autem à civitate dicitur. Mare autem dicitur, non quia sit amara aqua; sed juxta Hebraicum modum, omnium congregationes aquarum maria vocantur: quod mare Dominus etiam frequenter transit, ut populis ibi manentibus verbum prædicationis impendat. *Theophylactus.* Transit enim de loco ad locum probando populi voluntatem, & avidiores homines uniuscujusque civitatis, & sollicitiores reddens: unde sequitur: *Et sequebatur eum multitudo magna: quia videbant signa quæ faciebat super his qui infirmabantur. Alcuinus. (b)* Scilicet quod cæcos illuminabat, & alia hujusmodi. Et sciendum est, quod quocumque in corpore sanabat, eos pariter reformabat in anima. *Chrysostomus* (hom. 40.) Tanta autem doctrina potentes, à signis magis movebantur, quod gravioris mentis erat. „ Signa enim (ut ait Paulus 1. Corinth. 14.) „ non sunt data fidelibus, sed infidelibus. „ Sapientiores autem erant illi de quibus (1) in Matthæo cap. 4. dicitur, quod stupebant in doctrina ejus. Sed quare non dicit quæ signa videbant eum facientem? Quoniam hic Evangelista (2) majorem partem libri in sermonibus Domini consumere studuit. Sequitur: *Subiit in montem Jesus, & ibi sedebat cum discipulis suis.* In montem quidem ascendit propter signum quod fieri debebat. Sed quod discipulos secum ascendere fecit, accusatio multitudinis erat non sequentis eum. Ascendit etiam in montem erudiens nos à tumultibus, & ab ea quæ in mundo est turbatione requiescere: apta enim ad philosophiam solitudo est. Sequitur: *Erat autem proximum pascha dies festus Judæorum.* Vide qualiter in anno integro nihil plus Evangelista nos docuit de signis Christi quam quod paralyticum sanavit, & filium Reguli: non enim studuit

(1) *Al.* in Luca (cap. 4.) (2) *Al.* meliorem. (3) *Al.* publice. (4) *P. Nicolai* sequentem *Augustini* appendicem inserit, quam se reponere dicit pro ea quam de tentatione carnis, & diaboli, ut ex *Glossa desumptam* (sed quæ nec in *Glossa* extat, neque huc pertinet) interponere editio *Parisiensis*. Est autem hujusmodi. *Augustinus* de Verb. Domini serm. 11. Est tentatio adducens peccatum, qua Deus neminem tentat, secundum quod Jacob. 1. dicitur esse intentator malorum: & est tentatio probans fidem secundum illud quod habetur Deut. 13. „ Tentat vos Dominus Deus vester. „ Sic igitur intelligentium quod in Evangelio Christus interrogabat discipulum, tentans eum. Tum prosequitur. *Chrysostomus* iterum ubi supra. Non quidem ignorans &c. Neque eam tamen *Glossæ* appendicem, qua ex *fide Nicolai* habetur in prædicta *Parisiensi* editione, in aliquo exemplorum quæ ad manus sunt, reperire potuimus.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Æquivalenter tantum, non expresse quoad priorem appendicem; sed sequentia nullo modo; quorum pars implicite in *Glossa* indicatur, cetera non occurrunt. (b) Nihil tale iterum *Alcuinus* expresse; sed quod Jesum utique sequeretur maxima multitudo, que doctrinæ, sanationis &, refectionis ab eo celestis munera summa perciperet; spiritaliter instrui, sanari, & satuari, desiderans. Reliqua indicantur in *Glossa*. (c) In 6. Marci cap. paulo aliis quam his verbis, cum quibus prius confundebantur sequentia *Theophylacti*. (d) *Theophylactus*.

universa annuntiare, sed ex multis magna, & pauca. Qualiter igitur non ascendit ad diem festum? Paulatim solvebat legem, occasione capiens à Judaica nequitia. *Theophylactus.* Quia enim Judæi eum persequebantur, occasione recessus accipiens, legem exclusit, innuens observantibus quod, veritate adveniente, omnis cessat figura; & quod legibus non subjicitur, ut legalia festa perficeret. Et vide hoc quod non erat festum Christi, sed Judæorum. *Beda. (c)* Si quis autem verba Evangelistarum diligenter consideraverit, facile cognoscat quia unius anni spatium fuit inter decollationem Joannis & passionem Domini. Cum enim *Matthæus* dicat, quia Dominus audita nece Joannis secessit in desertum locum, & ibi turbas pavit; & *Joannes* dicit, quod proximum erat pascha Judæorum, quando turbas pavit, aperte demonstratur quia imminente paschali festivitate decollatus est *Joannes*. Evoluta autem unius anni spatium, passus est Christus in eadem festivitate. Sequitur: *Cum sublevoisset ergo oculos Jesus, & vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, dixit ad Philippum: Unde venimus huc ut manducetis hi? (d)* Dixit: *Cum sublevoisset oculos Jesus, ut disceremus quia oculos non erigebat huc atque illuc; sed (3) pudice sedebat atrentus cum discipulis suis.* *Chrysostomus* (homil. 41.) Neque etiam simpliciter sedebat cum discipulis suis, sed diligenter loquens aliquid eis, & eos ad seipsum convertens. Deinde respiciens vidit turbam ad se venientem. Cujus igitur gratia Philippum interrogat? Sciebat enim quod discipulorum ejus congregatio ampliori indigebat doctrina. Talis autem erat *Philippus*, qui postea dicit infra 14. *Ostende nobis Patrem, & sufficit nobis.* Propterea igitur prius eum erudiebat. Nam si simpliciter factum esset, miraculum non tantum appareret; nunc autem prius cogit confiteri inopiam, ut certius discat miraculi magnitudinem: unde sequitur: *Hoc autem dicebat tentans eum. (4)* Non quidem ignorans id quod de-

debebat ab ipso dici, (1) sed humano more hoc dictum est. Sicut enim quod dicitur, Qui scrutatur corda hominum non ostendit ignorantiam scrustrationem, sed certissimam cognitionem; ita cum hic dicit quod tentavit eum, nihil aliud dicit quam quoniam sciebat certissime. Sed aliud est dicere, quoniam probatiorem eum faciebat, per talem interrogationem inducens in certissimam signi cognitionem. Propter hoc & Evangelista, ne infirmitate locutionis, minorationem aliquam suspiceris, subjungit: *Ipse enim sciebat quid esset facturus. Alcuinus.* Interrogat igitur, non ut ignorata discat, sed ut discipulo adhuc rudi propriam tarditatem ostendat, quam ipse in se pendere non valebat. *Theophylactus.* Vel etiam ut alijs ipsum ostenderet, non tamquam eorum ejus ignorans. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 46.) Sed si Dominus, secundum narrationem Joannis, prospectis turbis quæsit à Philippo, tentans eum, unde illis escæ dari possent, potest movere quomodo fit verum, quod alii narraverunt, prius dixisse Domino discipulos, ut dimitteret turbas. Quibus ille respondit secundum *Matthæum* cap. 14. „ Non „ habent necesse ire: date eis vos manducare. „ Intelligitur igitur, post hæc verba Dominum in spem multitudine, & dixisse Philippo quod Joannes commemorat, alii autem prætermiserunt. *Chrysostomus* (hom. 41.) Vel aliter. Alia quidem sunt illa, alia autem sunt hæc, non eisdem facta temporibus. *Theophylactus.* Philippum igitur Dominus tentans utrum fidem haberet, invenit eum adhuc humanis passionibus subjacentem: quod patet ex hoc quod sequitur: *Respondit ei Philippus: Da centorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat. Alcuinus.* In quo tarditatem suam ostendit: nam si perfecte de creatore intelligeret, de ejus potentia largitate non diffideret. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 46.) Quod autem *Philippus* hic apud Joannem respondet, hoc *Marcus* à discipulis responsum esse commemorat, volens intelligi, hoc ex ceterorum Philippum respondisse; quamquam & pluralem numerum pro singulari utatisime ponere poterit. *Theophylactus.* Sed & *Andream* Dominus similem Philippo invenit, quamvis altius de illo contemplantem: sequitur enim: *Dicit ei unus ex discipulis ejus, Andreas frater Simonis Petri: Est puer unus hic qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisces.* *Chrysostomus* (hom. 41.) Abiit quidem non sine causa id eum dicere; sed quia audiverat signum quod *Eliseus* de panibus hordeaceis fecerat: pavit

enim de viginti panibus centum homines. Ascendit igitur mente in aliquod excelsum; sed ad summum non potuit pervenire: quod patet per hoc quod subdit: *Sed hæc quid sunt inter tantos? Abiit* enim quod de paucioribus pauciora, & de pluribus plura facturus esset qui miracula faciebat; sed hoc non erat verum: similiter enim ei facile erat & de pluribus, & de paucioribus pascere turbas: non enim materia subiecta indigebat; sed ne viderentur creatura alienæ esse ab ejus sapientia, ipsis creaturis utitur ad materiam miraculorum. *Theophylactus.* Confundantur *Manichæi*, qui dicunt, quod panes, & omnia hujusmodi creata sunt à malo Deo: quia boni Dei Filius *Jesus Christus* panes multiplicavit: nam si creaturae malæ fuissent, nequaquam bonus mala multiplicasset. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 44.) Quod autem *Andreas* apud Joannem de quinque panibus, & duobus piscibus suggessit, hoc ceteri, pluralem numerum pro singulari ponentes, ex discipulorum persona retulerunt. *Chrysostomus* (homil. 41.) Discamus autem hic qui voluptati attendimus quæ comedantur mirabiles vii illi, & magni, & quantitatem eorum quæ inferebantur. (2) & virilitatem mensæ eorum. Nondum autem apparentibus panibus jusit eos discumbere, ut discas quoniam non entia ut entia ei substitunt, sicut *Paulus* ait *Rom. 14.* „ Qui vocat ea quæ non „ sunt tamquam ea, quæ sunt. „ Sequitur enim: *Dicit eis Jesus: Facite homines discumbere. Alcuinus.* (a) Ad literam homines discumbere dicimus jaccendo comedere more antiquo: unde sequitur: *Erat autem sanum multum in loco.* *Theophylactus.* Id est herba viridis: erat enim pascha, quod in primo mense veris perficiebatur. Sequitur: *Discubuerunt ergo viri numero quasi quinque mille: Soli viri numerantur ab Evangelista, quia legalem consuetudinem sequebatur.* Etenim *Moyse* à viginti annis & supra, populum connumeravit, nulla mentione de mulieribus facta; innuens quod omne quod virile est, & juvenile, dignum & honorabile est apud Deum. Sequitur: *Accipit ergo Jesus panem, & cum gratias egisset, distribuit discumbentibus: similiter & ex piscibus quantum volebant.* *Chrysostomus* (hom. 41.) Sed quare paralyticum debens sanare non orat, neque suscitans mortuos, neque mare quietans; hic autem orat gratias agens? Ut scilicet ostendat, eos qui comestionem incipiunt, gratias agere oportere Deo. Sed & aliter in minoribus maxime orat, ut discas quod non propter indigentiam orat. Si enim indigeret orare, multo magis in majoribus hoc fecisset; quia vero illa ex auctoritate facit, manifestum est

(1) *Al.* sed humane hoc dictum est. (2) *Al.* & utilitatem.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Quod subjungitur ex *Alcuino*, non occurrit.

autem, doctrinam eis adjungit, dicens: *Operamini, non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam eternam*; quasi dicat: Vos escam exquiritis temporalem; ego autem corpora vestra nutrivit, ut per hoc exquireretis illam escam quæ non temporaneam, sed æternam tribuit vitam. *Alcuinus*. Corporeus cibus carnem tantum reficit exterioris hominis, & semel acceptus non sufficit, nisi quotidie accipiatur; spiritalis autem cibus permanet in æternum, & satietatem perpetuam immortalitatemque largitur. *Augustinus* (tract. 25.) Scipsum autem insinuat istum cibum, ut in sequentibus illuciscit; ac sic dicat: Quæritis me propter aliud: quærite me propter me. *Chrysostronus* (homil. 43.) Sed quia quidam, eo quod volunt pigre nutriri, abutuntur hoc verbo; necessarium est inducere id quod est Pauli Ephes. 4., Qui furabatur, jam non furetur; magis autem labore operando manibus suis, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti. Sed & ipse Corinthum veniens, morabatur apud Aquilam, & Priscillam, & operabatur. Dicendo autem, *Ne operemini cibum qui perit*, non insinuat quod oporteat pigritari, sed quod oporteat operari; & dare: hic enim est cibus qui non perit; operari autem cibum qui perit, est affici secularibus rebus. Hoc igitur dixit: quia illi nullam fidei curam habuerunt, sed solum volebant ventrem implere, nihil laborantes; & hoc decenter cibum qui perit vocavit. *Augustinus* (tract. 25.) Sicut autem Samaritanæ dixerat supra 4. *Si scires qui petit à te bibere, postulasses ab eo, & daret tibi aquam vivam*; ita & hic subdit: *Quem Filius hominis vobis dabit*. *Alcuinus*. Quando autem per manum sacerdotis corpus Christi accipis, non sacerdotem quem vides, sed illum quem non vides attende. Sacerdos est dispensator hujus cibi, non auctor. Filius hominis seipsum dat nobis, ut nos in ipso, & ipse in nobis maneat. Istum Filium hominis nolite sic accipere quasi alios filios hominum: sequestratus est enim quadam gratia, & exceptus à numero omnium; iste enim Filius hominis & Dei Filius est; & hoc est quod subdit: *Hunc enim Pater signavit Deus*. Signare est signum ponere; quasi dicat: Nolite me contemnere, quia Filius hominis sum: sic enim sum Filius hominis, ut Deus Pater me signaret, idest proprium aliquid mihi daret, quo non confunderet eum genere humano, sed per me liberaretur genus humanum. *Hilaris* 8. de Trinitate. Signaculorum autem natura est ut omnem impressam in se speciei explicent formam, & nihil minus ex eo in se habeant unde signantur; & dum totum accipiunt quod imprimunt, totum ex se

præferunt quicquid impressum est. Verbum igitur hoc ad divinæ nativitatibus non proficit exemplum: quia in signaculis & materies sit, & diversitas, & impressio, per quam mollioribus naturis, validiorum generum species imprimuntur. Unigenitus, verò Deus & per sacramentum salutis nostræ hominis Filius, volens proprietatis nobis paternæ in se signare speciem, signatum se à Deo ait, ut per hoc potestas in eo danda ad æternitatem escæ intelligi possit, quia omnem in se paternæ formæ plenitudinem signantis se Dei contineret. *Chrysostronus* (hom. 43.) *Vel signavit*, idest in hoc misit hanc nobis asserentem escam; *vel signavit*, idest revelavit per suum testimonium. *Alcuinus*. Mystice autem altera die, idest post ascensionem Christi, turba, itans in bonis operibus, non jacens in terrenis voluptatibus, expectat ut veniat ad eos Jesus. Una autem navis est una Ecclesia; sed & aliæ naves quæ superveniunt, sunt conventicula hereticorum, qui, quæ sua sunt, querunt, non quæ Jesu Christi: *Philipp. 2.* unde convenienter eis dicitur: *Quæritis me, quia manducastis ex panibus*. *Augustinus* (tract. 25.) Quam multi etiam non querunt Jesum, nisi aut illis benefaciat secundum tempus. Alius negotium habet, querit intercessionem clericorum; alius premittit à potentiore, fugit ad Ecclesiam: vix queritur Jesus propter Jesum. *Gregorius* 23. Mor. (cap. 17. in nov. in antiq. 26.) Per eorum etiam personam, Dominus illos intra sanctam Ecclesiam detestatur qui per sacros ordines ad Dominum propinquantes, non in eisdem ordinibus virtutum merita, sed subsidia presentis vitæ exquirunt. Satiatos quippe de panibus Dominum sequi, est de sancta Ecclesia temporalia alimenta sumpsisse; & non pro signis Dominum, sed pro panibus querere est ad religionis officium, non pro augendis virtutibus, sed pro requirendis subsidiis inhiare. *Beda*. Illi etiam qui in oratione querunt non æterna, sed temporalia, querunt Jesum non propter Jesum, sed propter aliquid aliud. Significatur autem mystice quoniam hereticorum conventicula carent hospitio Christi ad discipulorum ejus; & dicuntur aliæ supervenisse naves, quia hæreses repentinæ fuerunt. Per turbam autem, quæ cognovit quod Jesus non erat ibi, neque discipuli ejus, illi designantur qui cognoscentes errores hereticorum relinquant eos, & ad veram fidem veniunt.

(d) *Alcuinus*. Intellexerant escam istam quæ permanet in vitam æternam esse opus Dei; & ideo interrogant quid facerent, ut istum cibum, idest opus Dei, operari possint; & hoc est quod dicitur: *Dixerunt ergo ad eum: Quid faciemus*

ut operemur opera Dei? *Beda*. Idest quæ præcepta servando, poterimus implere opera Dei? *Chrysostronus* (hom. 44.) Hoc autem dicebant, non ut dicant, & faciant; sed ad cibi exhibitionem eum inducere volentes. *Theophylactus*. Christus vero quamvis cognosceret quod eis nihil proderat, tamen propter communem utilitatem respondit, & ostendit eis, immo omnibus hominibus quod sit opus Dei: unde sequitur: *Respondit Jesus, & dixit eis: Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille*. *Augustinus* (tract. 25. in Joan.) Non autem dicit; *Ut credatis ei, sed ut credatis in eum*: non enim continuo qui credit ei, credit in eum: nam & demones credebant ei, & non credebant in eum; & nos credimus Paulo, sed non in Paulum. Credere ergo in eum, est credendo amare, credendo diligere, credendo in eum ire, & ejus membris incorporari. Ipsa est fides quam de nobis exigit Deus, quæ per dilectionem operatur. Discernitur tamen ab operibus fides, sicut dicit Apostolus Rom. 3., Justificari hominem per fidem, sine operibus legis. Et sunt opera quæ videntur bona (a) sine fide Christi, & non sunt bona, quia non referuntur ad eum finem ex quo sunt bona; finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti. Rom. 10. & ideo noluit discernere ab opere fidem; sed ipsam fidem dixit esse opus Dei: ipsa est enim fides quæ (2) per dilectionem operatur. Nec dixit: Hoc est opus vestrum; sed hoc est opus Dei, ut credatis in eum, ut, qui gloriatur, in Domino gloriatur. 2. Corinth. 10. Credere ergo in eum, est manducare cibum qui permanet in vitam æternam. Ut quid paras dentem, & ventrem? Crede, & manducasti. Quia ergo invitabat eos ad fidem, illi adhuc querebant signa quibus crederent: Judæi enim signa quærent; & hoc est quod sequitur: *Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis signum, ut videamus, & credamus tibi? Quid operaris?* *Chrysostronus* (hom. 44.) Nihil irrationabilius quam ut, signo præ manibus existente, quasi nullo jam signo facto, hoc dicant. Neque electionem signi fiendi Domino permittunt; sed in necessitatem eum estimant ducere, ut nullum aliud faciat signum quam tale quale factum est in eorum parentibus: unde (3) subditur: *Patres nostri manducaverunt manna in deserto*. *Alcuinus*. Et ne videatur manna aliquo modo contemnendum, auctoritate Psalmi illud extollant, dicentes: *Sicut scriptum est: Panem de caelo dedit eis manducare*. *Chrysostronus* (hom. 44.) Multis quidem factis signis & in Egypto, & in mari rubro, & in deserto, hujus magis meminerunt, quod valde concupiscebant

5. Thom. Oper. Tom. IX. (2) Al. per delectationem. (3) Al. subdant. (4) Al. vocat.

propter ventris tyrannidem. Neque autem dicunt quod Deus hoc fecit, ne videantur eum exæquare Deo; neque Moysen inducunt, ut non videantur Christum deprimere; sed medium ponunt dicentes: *Patres nostri manducaverunt manna*. Vel aliter. *Augustinus* (tract. 25.) Dominus Jesus talem se dicebat ut se Moysi præponeret: non enim est ausus Moyses de se dicere, quod daret cibum qui non perit. Attendebant itaque quanta fecisset Moyses; adhuc aliqua majora volebant fieri; quasi dicant: Tu promittis cibum qui non perit, & non talia operaris qualia Moyses. Panes hordeaceos ille non dedit, sed manna de caelo. *Chrysostronus* (hom. 44.) Licebat autem Domino dicere, quoniam Moysen majora miracula feci; sed non erat tempus horum verborum nunc; sed unum erat ad quod studebat, scilicet ducere eos ad escam spiritalem: unde sequitur: *Dicit ergo eis Jesus: Amen amen dico vobis: non Moyses dedit vobis panem de caelo, sed Pater meus dedit vobis panem de caelo verum*. An non ex caelo erat manna? Qualiter igitur ex caelo dicitur? Sicut & volucres caeli dicuntur, & sicut dicitur Psalm. 17., Intontit de caelo Dominus. Panem autem non verum (4) vocavit illum; non quia falsum erat miraculum de manna; sed quia figura erat, non veritas. Non dixit, Non Moyses dedit, sed ego; sed pro Moysen quidem Deum, pro manna vero seipsum posuit. *Augustinus* (tract. 25.) Quasi diceret: Illud manna hoc significabat, scilicet cibum de quo paulo ante locutus sum, & omnia signa mea erant. Signa mea dilexistis; quod significatur, contemnitis. Deus enim dat panem quem significavit manna ipsum, scilicet Dominum Jesum Christum: unde sequitur: *Panis enim verus est qui de caelo descendit, & dat vitam mundo*. *Beda*. Non quidem elementis, sed hominibus habitatoribus mundi. *Theophylactus*. Seipsum dicit panem verum, quia principale significatum per manna est unigenitus Dei Filius, homo factus; Manna namque interpretatur: Quid est hoc: nam Judæi videntes, stupefacti, unus ad alium dicebant, Quid est hoc? Filius autem Dei factus homo ipse est potissimum admirativum manna, ita ut quilibet contingat querere, Quid est hoc? Quomodo Filius Dei, filius hominis est? Quomodo ex duabus naturis: una sit persona? *Alcuinus*. Qui per assumptam humanitatem descendit de caelo, & per assumptionem divinitatem dat vitam mundo. *Theophylactus*. Hic autem panis secundum naturam existens, tamquam vivi Patris Filius proprium opus facit, quia vivificat cuncta. Sicut enim panis ex terra infirmam na-

